

збирання плодів і насіння лісових і лугових трав; охорона й підгодівля птахів тощо.

Висновки. Отже, формуючи у сучасних школярів гуманний погляд на природу, ми допомагаємо їм зрозуміти, що людина і природа тісно пов'язані між собою, турбота про довкілля, його захист – це турбота про людину, її майбутнє. Нищення природи – результат занепаду особистості, її моральних цінностей.

Література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник.–К.: Либідь, 1977. – 376 с.
2. Концепція національного виховання // Рідна школа.– 1995.– №9.– С.11-47.
3. Матвієнко О.В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія.– К.: ВД “Стилос”, 2006. – 543 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані педагогічні твори у 5-ти т. – К.: Рад.школа, 1979. –Т.3. – 367 с.
5. Глумачний словник-мінімум української мови / Уклад. О.М.Єфімов.–К.: Довіра, 1999. – 447 с.

Ю. Стежко

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ВИПРОБУВАНЬ ЗІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ “ЛЮДИНА І СВІТ”

Досліджуються методика тестових випробувань із суспільствознавчого курсу “Людина і світ”, спосіб класифікації тестових завдань, психолого-педагогічні умови та організаційні заходи їх застосування.

The article deals with the methodics of Knowledges tests evaluation in the Humanities and Social course “Human and the World”, methods of tests classification, psychological and pedagogical conditions, tests objectives and using.

Реалії ринкових трансформацій, євроінтеграційні тенденції обумовили суспільне замовлення на особистість нового типу, на випускника школи, конкурентноспроможного на ринку знань. Перед педагогічною наукою з усією гостротою постало завдання піднести рівень вітчизняної освіти до європейських стандартів, вдосконалити та уніфікувати методику оцінювання знань, виявлення творчо обдарованої учнівської молоді. Отож видається цілком логічним утвердження в освітніх технологіях іновачій на кшталт тестових випробувань – запоруки об'єктивності, комплексності,

компетентності в оцінюванні інтелектуального рівня та креативності особистості. Зазначене особливим чином актуалізувало проблему теоретико-методичного забезпечення тестових випробувань із соціально-гуманітарних дисциплін, що, власне, і визначило тему нашого статейного дослідження.

Практика тестових випробувань не є новою в історії національної педагогічної практики. Проте вони мали спорадичний характер. Не буде помилкою сказати, що тестування не набуло достатнього поширення, не розкрило свого дидактичного потенціалу. Не останню роль в цьому відіграла невідповідність методичних пропозицій щодо запровадження тестових випробувань потребам освітянської практики. Йдеться передусім про спрямування методики не стільки на контроль за засвоєнням знань, скільки на виявлення культури мислення, творчих здібностей.

Сьогодні доволі відчутною стала скрута в напрацюваннях тестових завдань із соціально-гуманітарних дисциплін, котрі б відповідали зазначеним вимогам. Проте спостерігається і зростання зацікавленості науково-педагогічної спільноти, педагогів-практиків цією проблемою. Маємо відзначити вагомі розробки тестових завдань з філософії та шкільного курсу “Людина і світ” О.Гісема, О.Мартинюка [1], В.Петрушенка [2], П.Сауха [3] та інших авторів.

Утім аналіз напрацювань з методики тестування засвідчив, що на заваді широкого його впровадження в практику постав ряд стереотипів: по-перше, тестування пов’язувалося із використанням комп’ютерних технологій; по-друге, тестовий контроль знань визнавався можливим лише стосовно спеціальних, точних наук; по-третє, тестування бачилось як засіб контролю за засвоєнням учбового матеріалу, його репродуктивним відтворенням, а не здатності до продуктивного мислення, творчості. Найбільш згубно це відбилосся на практиці тестування із курсу “Людина і світ” в силу його філософського змісту.

Аналіз практики випробувань із суспільствознавчого курсу “Людина і світ” в старших класах засвідчив, що представлення тестових завдань не потребує формалізації, позаяк соціально-гуманітарні дисципліни відзначаються високим ступенем абстрактності, неоднозначністю та суперечливістю – якостями, які не вкладаються в формально-логічні рамки комп’ютерної “мови”. Отож і акцент в побудові тестових завдань зміщується зі сфери формалізації в площину змістовності, евристичної спрямованості. Втім це не єдине, що впливає на ефективність тестових випробувань.

Доволі проблематичним виявилось і бачення методики та самої методології тестових випробувань. Розбіжності зосереджені, головним чином, навколо визначення критеріїв класифікації тестів, потреба в якій обумовлена уніфікацією вимог щодо рівня складності завдань, а відтак і стандартів оцінювання знань, здібностей, обдарованості учнівської молоді.

Іншим істотним чинником проблемності запровадження тестових випробувань із суспільствознавчого курсу “Людина і світ” стало кількісне визначення рівнів складності тестових завдань, обсягу їх інформаційного наповнення та формату відповідей. Потребує чіткості міра вимогливості, закладеної в формулюванні тестового завдання кожного рівня.

Зміст завдань та їх формулювання не мають повторювати питання плану уроку. На практиці виправдало себе формулювання тестових завдань з розрахунку на ускладнення -- від простих вимог на кшталт “Віднайдіть вірну відповідь із запропонованих...”, “Поставте у відповідність...” тощо до складних -- “Розкрийте...”, “Співставте...”, “Проаналізуйте...”, “Обґрунтуйте...”, “Прореферуйте...” тощо.

Щодо інформаційного забезпечення, то кожне завдання має містити інформації стільки, скільки потрібно для достеменного його осмислення, і в той же час щоб її надлишок не обмежував творчий злет думки. Недостатність інформації, котра міститься в завданні, в такій же мірі як і її надлишок не сприяють розкриттю творчих, аналітичних здібностей. Міра інформаційного наповнення тестового завдання визначається кожен раз згідно мети випробовування та уточнюється експериментально. Але формулювання завдань неодмінно має бути максимально лаконічним.

Стосовно класифікації тестових завдань, то, як свідчить досвід, доцільно в її основу покласти передусім такі чинники як мета тестування, його призначення, вимоги до глибини знань та стилю мислення, а також форму відповіді. Отож тестові випробовування нами бачаться трьохрівневими. Досвід підтвердив їх самодостатність. Проте, щоб якомога більше розширити сферу призначення тестування та якомога точніше визначитися з оцінкою знань, здібностей, обдарованості, стилю мислення, виправдало себе і застосування завдань четвертого рівня складності, котрі, утримуючи в собі ознаки усіх попередніх рівнів тестування, накладають додаткові вимоги щодо способу мислення -- синтезу формально-логічного та діалектичного.

Перший рівень становлять фіксовані тести, котрі вимагають віднайти із запропонованого переліку відповідей на запропоноване

питання єдино вірну. При цьому питання та відповіді мають однозначний зв'язок. Можливий і інший варіант, коли вимагається встановити відповідність між декількома співвідносними твердженнями. При цьому не вимагається обґрунтування зробленого вибору.

Такі тести розраховані здебільшого на пригадування навчального матеріалу, репродуктивне відтворення знань, в кращому разі на формально-логічне мислення. Втім і вірні відповіді на тестові завдання першого рівня складності не є абсолютним показником знань. Результат такого випробовування не завжди має достовірний характер, позаяк не виключається випадковість, коли вірна відповідь віднаходиться за певною асоціацією, а то й просто навмання.

Проте тести першого рівня складності мають і свою перевагу вже бодай в тому, що проведення тестування за такого типу завдань не вимагає багато часу, тому має широке застосування, можливо навіть як експрес-тестування за десять хвилин до закінчення уроку.

Другий рівень тестів становлять тести, в котрих завдання вимагають не лише володіння достатнім обсягом знань, зокрема, знання філософської термінології, а й здатності аналізувати, співставляти, віднаходити причинно-наслідкові зв'язки тощо. Такого роду тести розраховані на вияв комплексу мислительних дій, індуктивно-дедуктивних, аналітико-синтетичних, мислення за аналогією та інших формально-логічних суджень. Завдання можуть складатися також і у формі таблиць, а то й кросвордів, як це, наприклад, пропонує П.Саух [3]. Саме ж тестування не передбачає будь-якої додаткової підготовки, а тому може призначатися як для контролю знань на уроці по темі, так і в позаурочний час як підсумковий контроль засвоєння матеріалу з того чи іншого розділу.

Випробовування за третім рівнем складності тестів відзначається підвищеною вимогливістю до стилю мислення в тому сенсі, що пропонуються завдання на узагальнення емпіричного матеріалу, його філософське осмислення, знання змісту наукових понять тощо. Цей рівень складності тестових завдань розрахований на поєднання формально-логічного та діалектичного мислення, піднесення на рівень усвідомлення суперечностей. Випробовування за третім рівнем складності дає можливість оцінити сутнісне розуміння дійсності, здатність до обґрунтування відповіді.

Зазвичай тестові випробовування обмежуються трирівневою системою складності завдань. І цього цілком достатньо для того, щоб визначитися із оцінкою знань. Однак за певних обставин, скажімо, при

потребі з'ясувати межі пізнавальних здібностей або схильність до науково-дослідної роботи виправданим буде випробування за четвертим рівнем складності.

Четвертий рівень завдань є найбільш складним, та власне і не є експрес-тестуванням на кшталт попередніх. Завдання можуть передбачити написання есе, реферування робіт мислителів, аналіз та співставлення концепцій, тобто мислення такого рівня, котрий вимагає, окрім синтезу вищезгаданих пізнавальних здібностей, ще й здатності до суджень, узагальнень, вміння визначати ступінь дослідженості проблеми, скласти власну думку та аргументовано відстоювати її, спираючись на глибоке розуміння дисципліни.

Вочевидь, що випробування за таким рівнем потребують додаткової підготовки, роботи з першоджерелами, науковою літературою, періодичними виданнями тощо. Тому їх доцільно застосовувати, скажімо, для контролю за самостійним опрацюванням тем, розділів, для комплексного оцінювання засвоєння дисципліни в цілому, здатності мислити творчо, виходити за межі стереотипів.

Отже, узагальнимо сказане. Застосування того чи іншого типу тестування визначається не лише метою, яку ставить перед собою вчитель, що він прагне оцінити, а й формою проведення випробування, обсягом часу, умовами тестування. Мається на увазі призначення випробування, значимість отриманих результатів – як для вчителя, так і для учня – чи то є модульним контролем знань, чи то є контролем за самостійною роботою, чи то є перевіркою на схильність до науково-дослідної діяльності, чи то є випускним випробуванням. Комплексне використання завдань усіх чотирьох рівнів складності дає змогу оцінити весь спектр пізнавальних можливостей учня, скласти цілісне уявлення про його інтелектуальний рівень.

Відзначаючи в цілому ефективність тестування як дидактичного методу, не варто випускати з поля зору той факт, що ця ефективність значною мірою визначається психолого-педагогічними умовами, за яких відбувається випробування, організаційними заходами щодо його підготовки та проведення, професійністю вчителя, його знанням вікової психології. Школярі відзначаються особливою чутливістю до умов, за яких відбувається випробування, надзвичайно переймаються стосунками з учителем. Ідеться про необхідність створення атмосфери доброзичливості, котра б зняла емоційно-психологічну напругу, яка неодмінно виникає під час будь-якого випробування, тим паче доленосного.

Ще одним фактом спостереження, вартим пильної уваги, є те, що результат тестових випробувань на завжди адекватно відображає рівень знань чи мислительних здібностей. Досвід дає приклади вкрай низьких показників тестування учнів, котрі протягом навчального року виказували доволі високий рівень знань, здібностей. Інколи така невідповідність є проявом заниженої самооцінки особистості, її внутрішнього психологічного дискомфорту з того чи іншого приводу, наприклад, в ситуації психологічної несумісності колективу, особливо щойно сформованого. Досвідчений педагог безпомилково розрізнить, що то є за причина. Проте не становить особливої складності і діагностування особистості на психічну адекватність та в разі потреби здійснити психокорекцію особистості, вжити заходи щодо усунення психологічних перешкод. У виняткових ситуаціях можна застосувати роботу в “малих групах”, розділивши клас за ознакою психологічної сумісності. Досвід підтверджує ефективність такого прийому.

Окрім того, практика підтверджує доцільність в разі потреби використання опосередкованих підказок, котрі б якимось чином сприяли виявленню знань, здібностей. Скажімо, навести додаткову інформацію у вигляді зазначення теми уроку, де висвітлювався матеріал, який має пригадати учень, можливо вказати на літературні джерела або дати тлумачення термінів, котрі б асоціативно наводили на потрібні відповіді. Адже не останню роль в ефективності тестових випробувань відіграє і така складова пізнавальної діяльності як кмітливість – здатність інтелекту до оперативного, адекватного аналізу інформації.

В окремих випадках тестових випробувань видається виправданим проведення індивідуальної роботи з учнем як додаткового засобу активізації його пізнавальної діяльності. З огляду на особистісні характеристики, тип темпераменту тощо педагог має визначитися, що то має бути за робота: чи то додаткові індивідуальні співбесіди на кшталт сократівських, чи то застосування методів імітаційного моделювання, чи то аналізу ситуацій щоб збудити певні асоціації.

Стосовно організаційних заходів то варто зосередитись як на належній підготовці самих тестів, так і на попередній роз’яснювальній роботі щодо порядку проведення тестування та оцінювання завдань згідно його складності. Для зручності та заощадження часу на проведення тестових випробувань завдання можуть міститися на окремих картках, котрі роздаються кожному учневі. Формат тестових завдань повинен забезпечити однозначність їх розуміння, доступність

для сприйняття, чіткість формулювання вимог до змісту та форми відповіді, щоб учень не відволікався на їх осмислення.

Випробовування може відбуватися одночасно за декількома тестами – як однотипними, так і різного рівня складності. В останньому випадку усі завдання зводяться до однієї картки. По завершенню тестування підводяться підсумки, обговорюються стандартні помилки, оголошуються результати.

Кожне тестове випробовування має завершуватися оцінкою або відповідною кількістю балів, однак неодмінною умовою є врахування рівня складності завдання, його “ваги” в загальній оцінці. Проведення самого тестування та оцінювання знань можуть здійснюватися одним вчителем у разі внутрішнього контролю знань, або незалежними експертами, щонайменше двома, у разі здійснення зовнішнього тестування.

Дидактична значимість тестування, окрім функції контролю знань, визначається і корегуючою роллю в тому сенсі, що вчитель, аналізуючи та узагальнюючи допущені учнями помилки, неодмінно має віднайти їх причину та відповідним чином скорегувати навчальний процес.

Отже, ми зосередились лише на декотрих але, як на нас, сутєвих моментах тестових випробувань, із соціально-гуманітарних дисциплін, умисно залишивши поза увагою деталі, з якими кожен методист, вчитель-практик має визначитись самостійно. Зокрема, на тлі незаперечних переваг тестування над іншими формами контролю знань не слід нехтувати вербальними формами роботи вчителя, таким потужним засобом розвитку особистості, формування, культури мислення як усне спілкування. Отож педагог має скористатися кожною нагодою для спілкування, кожною можливістю учня висловити власну думку в діалогічній чи монологічній формі. “Живе” слово збуджує думку, а схвальна оцінка вмотивовує навчання.

Усе зазначене дає нам підстави для наступних висновків щодо практичної значимості тестових випробувань: по-перше, тестування є більш ефективним методом порівняно з традиційними – заліком чи екзаменом; по-друге, вдосконалена методика тестування поширює сферу його застосування на соціально-гуманітарні дисципліни; по-третє, тестування в найменшій мірі, порівняно з іншими методами, дає простір для вияву суб’єктивізму вчителя; по-четверте, тестування заощаджує навчальний час, завдяки чому урізноманітнюється його застосування; по-п’яте, тестування створює можливості для уніфікації вимогливості щодо кожної оцінки; по-шосте, тестування дає

можливість запровадити свого роду стандарт на випускника школи, що забезпечить рівні можливості конкуренції не лише на вітчизняному, а й на зарубіжному ринку знань в рівній мірі навчальним закладам різної форми власності; по-сьоме, забезпечує наступність в безперервній системі освіти – школа, бакалаврат, магістратура.

І наостанок. Наведене нами бачення тестових випробувань, місця в освітніх технологіях не може претендувати на вичерпність, позаяк утілення в практику незалежного тестування на усіх щаблях освітньої ієрархії неодмінно висвітлить нові грані проблеми, нові прогалини в методиці, то ж постане потреба у подальшому її вдосконаленні.

Література

1. Людина і світ. 11 клас: Плани-конспекти уроків / О.В.Гісем, О.О.Мартинюк. – Х.: Веста: Вид-во “Ранок”, 2005. – 256 с.
2. Практикум з філософії: Методичний посібник для викладачів та студентів ВНЗ. Під ред. В.Петрушенка. Львів: “Новий Світ – 2000”, “Магнолія плюс”, 2003. – 256с.
3. Саух П. Філософія: навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.

О.В.Ковальська

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАУКОВИХ ПОНЯТЬ В УЧНІВ НА УРОКАХ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

В статтє дана характеристика основних структурних компонентів процесу формування понять на уроках культурологічних дисциплін.

In this article the reference of the main structural elements of the lessons of education subjects is given.

Постановка проблеми, мета статті. Кардинальні соціально-політичні зміни, актуалізація питань духовного відродження нації, перехід до нових форм економічного життя висувають на чільне місце проблеми освіти. Одне з головних положень концепції оновлення освіти пов'язане з перебудовою шкільної етико-естетичної і художньої освіти. Без перебільшення можна сказати, що введення шкільних предметів етико-естетичного і художнього спрямування як найкраще сприяють підготовці молодої людини до діалогу з іншими культурами, толерантного її співіснування, взаємозбагачення в процесі обміну інформацією, знаннями, досягненнями в різних сферах людського буття.